296.025
As2mm

Digitized by the Internet Archive
in 2018 with funding from
University of Illinois Urbana-Champaign Alternates

https://archive.org/details/momentenfundifra008800

שלום אש.

מאָמענטען.

Schalom Asch
Momenten

שלום אש.

מאָמענטען

פֿון די פֿרייהייטס־טעג.

פֿערלאג „פּראָגרעס", ווארשא.

קראקא, תרס"ט.

דרוק פֿון יוסף פֿישער.

296.025
as2 mm

LIBRARY
UNIV. OF ILL
URBANA

די ערשטע טעג...

היינט דעם 22־טען מערץ, אין יאהר 1905 (דאס ערשטע מאל אודאי אין מיין לעבען ווי איך שרייב א דאטע) בין איך אין קוטנע. דאס וויכטיגסטע וואס איז היינט אין מיין טאג, איז דאס, וואס איך האב בעקוקט די קערפער פון די געהרג'טע פויערים, וואס די זעלנער האבען געשאסען אין לאנענט. זיי זענען געלעגען אין דעם טויטען־שטיבעל אין שפיטאל, וויפיעל ווייס איך נישט, צו 10, צו 12, איך האב נור געזעהען ליגען. נור עפעס שוין נישט קיין מענשען, נור ווי לאלקעס אנגעפילט מיט שטרוי, אנגעטהון אין פויערישע קליידער... די פנים'ער זענען געווען ראנירט. עס האט אויף מיר א שרעקליכען איינדרוק געמאכט. נור נאך מעהר, דאס וואס דער טויט (איך מיין די טויטע מענשען) איז געווען אנגעטהון אין גראבע, פערשמוצטע פויערישע קליידער... מיין אויג האט געזוכט ווייסע לייווענד... צווישען די געהרג'טע איז אויך געווען א פויעריש אינגעל פון א יאהר 14. זיין יונג, לאבעסדיגער אויסקוק האט עפעס גאר נישט הארמאנירט מיט דעם געלען, שרעקליכען, ערנסטען און שווייגענדיגען טויט, וואס איז געלעגען אויסגעגאסען אויף זיין פנים... געלע גראבע שוויי־

P 23785

געֶנדיגע העֶנד פֿערלייגט איינע אויף די צווייטע, — מעֶהר האָב איך נישט געזעהען. פּויערטעס און פּויערים אַרום האָבען מיר פֿערשטעלט. דער לעבעדיגער האָט שטיל געשוויגען. די עולה האָט אין יענעמס האַרץ געברענט. און דאָך האָבען זיי געשוויגען. די קרעכצען, דאָס געוויין פֿון די ווייבער האָט געשטערט די גרויזאַמקייט פֿון די נקמה, וואָס די לעבעדיגע נעהמען פֿון די מערדערס מיט זייער שטיל־שווייגען.

די ערשטע הרוגים אויפ'ן פּוילישען פֿעלד, וואָס מיינע אויגען האָבען געזעהען.

דאָנערשטאָג, דעם 24־טען.

הײַנט בין איך געוועזען אויף די לויה פֿון די נײַן געהרג'טע פּויערים, אין קוטנע.

איך בין געוועזען אונטער אַ שרעקליכען איינדרוק. די שׂרים האָבען געטראָגען די טרומנעס, דאָס פֿאָלק איז געגאַנגען קעפּ איבער'ס קעפּ און האָבען שטיל געשוויגען. יודען זענען זעהר פֿיעל מיטגע־גאַנגען אין די הויט אָנגעטהון. אַלע האָבען געוויינט אין דער שטיל. אַן ערנסטע האַרמאָניע האָט אַלע צוזאַמענגעבונדען, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז זיי נעהמען נקמה פֿון די מערדער מיט זייער שטיל־שווייגען. אַם שטאַרקסטען האָט אויף מיר דעם איינדרוק געמאַכט דאָס רעליגיעזע געזאַנג פֿון די גייסטליכע אין פֿאָלק. איך האָב עפּיס אָנגעהויבען צו גלויבען, אַז די מענשען גלויבען, אַז עס איז דאָ ווער, וואָס וועט זיך אָננעהמען פֿאַר זייער קריוודע... און איך האָב געוואָלט גלויבען, און האָב געגלויבט, אַז עס איז דאָ ווער, אַז די וועלט איז

נישט הפקר. דאָס געזאַנג האָט מיך זעהר געצויגען — און איך בין נאָכגעגאַנגען. די יודען אין די היט צוזאַמען מיט די, מאַסע מענשען — האָט מיך עפּעס געפרעסט, און מיך טרויריג-גוטיג געמאַכט. עפּעס ווילט זיך אַזוי זיין אין איינעם, געהערען צו ווענען...

די מאַמע פון דעם גע׳הרג׳טען יונגעל, די פּויערטע, האָט גע-וויינט: „ווי וועל איך קוקען אויף זיין געדעקט בעט?!“ מיך האָבען די ווערטער דערמאַנט זעהר פיעל מוטערליכעס — (איך האָב מיך דערמאָנט אָן מיין מאַמע, זי איז אין אַמעריקאַ — איך בין דאָ —) און, אַך, גאָט, ווי שיין איז דיין וועלט, און וויפיעל צרות געפינט זיך אין דיין וועלט!

איך ליעב זעהר דאָס פּויערען-פאָלק. ביי זיי איז דאָס נאָך אַזוי ערנסט, אַזוי ערנסט, און פראָסט ווי די ערד אַליין!

פינפטער אַפּריל.

איך בין אין וואַרשוי.

לעבעדיג איז אויף די גאַסען. טויזענדער לויפען און זענען גרייט מקריב צו זיין זיך אויף קדוש השם...

אין פּאַוויאַק (אַ טורמע, וואו עס זיצען פּאָליטישע געפאַנגענע) איז געשטאָרבען איינער פון די פּאָליטישע אַרעסטירטע. טויזענדער האָבען זיך צוזאַמענגעקליבען פאַר׳ן פּאַוויאַק און פערלאַנגען דעם טויטען. זעלנער זענען בעפאַלען דעם עולם און אָנגעהויבען צו שיסען. דער עולם איז געשטאַנען ווי אַ וואַנד, און עס זענען געפאַלען איין קאָפּ נאָכ׳ן צווייטען...

אַ פערהאונדערטען האָב איך געזעהען. די קויל איז איהם אין בויך אַריין, דאָס בלוט האָט זיך געגאָסען, ער איז אומגעפאַלען, דער

פּאָליציייסקער איז צו איהם צו און האָט איהם געשלאָגען. דאָך זיין פערלאַנג איז אויף זיינע ליפּען געלעגען, ביז דער שכל האָט איהם נישט פערלאָזט...

בין איך געגאַנגען ווייטער, האָב איך געטראָפען א משוגענעם זעלנער, אַ צוריקגעקומענעם פון דער מלחמה, מיט אַ הויכען פוטערען הוט, און אַ דאַר אויסגעמאָגערט פנים, וואָס די אויגען האָבען זיך (האָט זיך געדאַכט) געקאַליטשעט צווישען צוויי דאַרע ביינער. דער משוגענער האָט זיך געוואַקעלט אַהין און צוריק, און עפּעס גערעדט צו זיך. ער האָט מעהר דעם איינדרוק געמאַכט פון אַ שיכור׳ן איידער ווי פון אַ משוגענעם...

אַ משוגענער אין אַ זעלנערישען מאַנטעל!
אַ נרדף אין אַ זעלנערישען מאַנטעל!
ווי טרויריג דאָס איז!

מיט 2 שעה שפּעטער.

איך בין געגאַנגען אין גאַס, טויזענדער איילען זיך אַהין צום פּאַוויאַק, קיינער ווייסט נישט, אויב ער וועט צוריק קומען. די אַלע זענען גרייט מקריב צו זיין זיך אויף קדוש השם. מיט געוואַלד אַרויסבעקומען דעם טויטען.

אַ מלחמה בעשאַפען העלדען...

אויף דער נאַכט.

איך געדענק שוין נישט אויף וועלכע גאַס. איך ווייס נישט מעהר אַ שמאָלע גאַס, צוויי הויכע צייגלען הייזער שטעהען שטום.

אין די עקען שטעהען זעלנער מיט ביקסען; לאזען נישט אדורך. פון איין זייט איז בעלייגט מיט זעלנער, און אין דער גאס האט מען ארײנגעקריגען א טהייל פון „עולם", זעלנער מיט געוועהר יאגען, ווער עס קען כאפט זיך אריין אין די טהויערען. די סטרוזשעס האבען די טהויערען פערשלאסען, און לאזען נישט אריין. אויף די גאסען לויפען נאך ארום איינציגע יונגע מענשען, וואס האבען זיך נישט גע-קענט ארויסקריגען, און מיט דעם בעוואוסטזיין, אז אט פאלען זיי פון די קוילען, לויפען זיי ווי משוגעים ארום, זוכענדיג ערגיץ אן ארט זיך צו בעשיצען. איינער, א יונגער מענש, איז אנגעקומען צו אונזער טהויער. מיר האבען איהם געזעהען דורך אונזער פענסטעריל. מיט די אויגען האט ער געבעטען, אז מען זאל איהם אויפעפענען. מיר אבער האבען דעם שליסעל נישט געהאט. מיר האבען געפרופט די טהיר צו צו-ברעכען — אבער אונמעגליך. און ער שטעהט פאר'ן טהויער, קוקט מיט די אויגען און בעט זיך שטום... איך בייס די נעגעל פון מיינע פינגער...

אט! עס האט זיך געהערט א שיסעריי.
עפעס וואס איז אנידער־געפאלען פאר אונזער טהויער...
איך האב נור געהערט דאס לעצטע ווארט: גאט!

ביי־נאכט.

איך האב דעם לופטשיק פון מיין פענסטער אויסגעעפענט:

עס איז שוין גאר שפעט אין דער נאכט. איך שטעה אין פענסטער. מיין פענסטער איז אויף א פינפטען שטאק — ביי טאג זעהט מען דעכער, קוימענס איבער קוימענס. די נאכט איז

שוואַרץ, ווי אין אַ ים. אין די שוואַרצע נאַכט קען איך נור אָב־שיידען די שוואַרצע הויכע שאָטען פון די פאַבריקען־קוימענס. איך הער אַ געוואַלד. — מענשען לויפען. דעם אויער רייסט דורך אַן עכאָ פון אַ שיסעריי.

איך האָב דעם לופּטשיק צוריק צוגעמאַכט...

עס איז נאַכט. אימיצער קלאַפּט אין מיין טהיר.

— ערלויבט.

עס קומט אַריין מיין חבר אברהם. ער ווינקט צו מיר. „וואָס איז?“

— ווילסט געהן?

— וואו?

— דאָרט אַהין...

דעם „דאָרט“ האָב איך שוין פערשטאַנען וואָס ער מיינט און איך האָב איהם ערשטוינט אָנגעקוקט.

ער האָט פערשטאַנען, וואָס איך מיין.

— עס שאַדעט נישט, זאָגט ער, דו געהסט מיט מיר.

און מיר זענען געגאַנגען.

איך געדענק ניט ווי און וואוהין. ער האָט מיך ערגיץ וואו אין די יודישע גאַסען פערפיהרט, אַריין מיט מיר אין אַ לאַנגען, שוואַרצען קאָרידאָר, דערנאָך אויף טרעפּען, און אַרום אונז איז אַזוי שוואַרץ געוועזען. דאַכט זיך, אַז נישט די רוסישע ביוראָקראַטיע איז עס אימשטאַנד צו געפינען, ניט אפילו דער סאַמע טייפעל אַליין. אַרויפ־געהענדיג אויף די טרעפּען, האָט מיין האַרץ געקלאַפּט. אָט דאָ קום איך אָן אין ריכטיגען „מקור“...

מַיין חבר האָט עֶרגיץ וואו אָנגעקלאַפּט צי אין אַ טהיר, צי אין אַ וואַנד, געגעבען אַ פּראַל און אַ טהיר האָט זיך געעפֿענט.

מיר זענען אין אַ קליין פֿינסטער שטיבעל, וואָס דער פּלאַם פֿון דעם ברענענדיגען לעמפּיל איז פֿערטרונקען געוואָרען אין אַ וואָלקען רויך פֿון פּאַפּיראָסען און קעפּ. איידער מיר זענען אַריין, זעהט זיך אויס, האָט מען געמוזט זיין פֿערנומען אין זעהר אַ ערנסטען שמועס, נאָר ביי אונזער אַריינקומען איז דער שמועס געוואָרען איבערגעהאַקט, און עס איז זעהר שטיל געוואָרען.

איינער האָט אויפ'ן צווייטען געקוקט.

אויף אַ בעט, ביי אַ קליין טישעל איז געזעסען אַ פֿריילין מיט זעהר שוואַרצע האָר, אַרום איהר האָבען זיך יעצט אַרומגעקליבען אַ פּאָר יונגע לייט און מען האָט זיך אָנגעהויבען צו סוד'ען.

אין דער קופּקע איז אויך אַריין מיין חבר אברהם, ער האָט עפּעס זעהר ערנסט גע'טענה'ט, מעהר מיט די הענד, ווי מיט'ן מויל. איינינע האָבען פּראָטעסטירט, דאָך, נאָך אַ לאַנגע ווייַלע האָט זיך דאָס פֿריילין אָבגערופֿען:

— חברים, רעדט ווייטער!

ווי עס האָט זיך דערנאָך אַרויסגעוויזען, האָט מען גערעדט וועגען אַ גראַנדיאָזער מאַניפֿעסטאַציע אויף מאָרגען צום צעהנטען פּאַוויליאָן, פֿאָדערן די קערפּער פֿון די טויט־געריכטע חברים: יענקל'ס און נאָך אַנדערע.

אין אַ ווינקעל איז געזעסען איינער אַ יונגערמאַן, זעהר מאָדנע אָנגעטהון. (דערנאָך בין איך געוואָהר געוואָרען, אַז עס איז אַ זעלנער פֿון שלאָס) און האָט דערצעהלט פֿון דער נאַכט, וואָס מען האָט יענקל'ן זיין רעכט'ס געטהון.

זיכער, מיט רוהיגע טריט איז יענק'על געגאנגען, געפיהרט צווי־שען די צוויי זעלנער צו דער תליה, און שטעהענדיג אויף דער תליה, איידער דער תליון האט איהם דעם שטריק איבער'ן האלז פארלייגט, האט ער זיך געווענדט צו די זעלנער, צו די אפיציערען:

„זעהט, מענשען זענען זיך מוסר נפש, געהען מיט זיכערע טריט צום טויט, קעמפפענדיג פאר די פרייהייט, פאר א בעסערע צוקונפט, פאר אונז, און פאר אייך...

דער אפיציער האט געהייסען פויקען אז מען זאל נישט הערען, וואס ער רעדט. נור דער זעלנער פון דער פויק, האט זיך א מינוט פערווייגערט, געוואלט הפנים אויסהערען, וואס טראכט א מענש פאר'ן טויט.

און עס האט זיך נאך געהערט זיין קול...

— באמ־מ־מ־ם — האט די פויק געקלאפט.

און שוין — א לאנגער חארכעל, א צאפלען מיט די פיס. און פאר אונזערע אויגען האט שוין געהאנגען א טויטער קערפער, איינ־געוויקעלט אין א קאפאטע, טויט און שטום, נור מיט א טיעפען סוד פון „יענער וועלט“...

נאך יענקל'ען האט מען ארויסגעפיהרט א צווייטען בחור, וועלכען מען האט געהאט בעשולדיגט, אז ער האט געשאסען אויף א קאזאק.

דאס איז נאך געווען א יונג קינד, פון א יאהר 17—18, בלייך אויפ'ן פנים, האר, און שרעקליך שווארצע אויגען, וועלכע האבען זיך געווארפען אין זיין בלייך פנים ווי מייז־לעכער. די אימה פאר'ן טויט איז איהם געלעגען אויפ'ן פנים. ניין, ער איז נאך ניט געווען צוגע־גרייט צום טויט, נאר פערשטאנען האט ער די שרעקליכקייט פון דעם

אויפהערען צו זיין, און ער האט געוואלט לעבען, ווייטער לעבען, אין א פינסטערען קערקער, אבי נאר די האפנונג ניט צו פערלירען, לעבען.

ניט געהן האט ער געוואלט צום טויט, האט ער-זיך פאר די וואנד געכאפט, און געמאכט שרעקליכע געוואלדען...

נור די געוואלדען זענען געוועזען אזוי אונמענשליך, אזוי שרעקליך און אזוי גרויזאם, אז די האר פון קאפ האבען זיך אויפגעשטעלט, דאס גאנצע שרעקליכקייט פון א מענש, ווען ער דערזעהט דעם טויט פאר זיך, איז געוועזען אין זיין געשריי.

— מאמע... לעבען... מאמע... מאמ...

פון די געוואלדען האט זיך דאס גאנצע פעסטונג אויפגעכאפט, ווייבער און קינדער האבען זיך אין די פענסטער געוויזען. מען דער-צעהלט, אז לאנג, שוין זעהר לאנג, האט מען ניט געהערט אין שלאס אזעלכע געוואלדען.

צוויי קאזאקען האבען איהם פאר די האר אנגענומען. די איבריגע ביי די הענד און פיס און האבען איהם צו דער תליה געטראגען.

און די פויק האט געקלאפט, הויך, שטארק, וואס אמאל העכער, שטארקער, נאר דעם אונגליקליכענס געוואלדען האט עס ניט געקענט פארטויבען.

אז מען האט איהם אויף דער תליה אנידערגעשטעלט, האבען זיך די פיס איהם הינטער זיך געבראכען, און ער איז געפאלען הינטער זיך, האבען איהם צוויי קאזאקען דעם קאפ מיט געוואלד הינטער דער פעטליע אריינגעשטעלט...

— מאמע... מאמ... — האט זיך נאך געהערט דאס לעצטע מאל דער אויסרוף פון אונטער דעם תליון'ס שווערד.

אין אַ מינוט אַרום האָט שוין אַ מענש — אַ שמאַטע גע־האַנגען, און איז שוין װעדער שטיל, װעדער רוהיג געװען...

דער עולם האָט די „מעשיות" אויסגעהערט שטיל, אָבער דאָך גענוג גלײַכגילטיג; װערט זיך אוים, אַז זײ װענען געװאָהנט מיט אַזעלכע „מעשיות" און עס מאַכט שוין אויף זײ קײן אײַנדרוק ניט.

דער עולם האָט זיך יעצט גענומען האַנדלען איבער דעם, װי טעכניש די מאַניפעסטאַציע אויסצופיהרען, צו פערשטענדיגען זיך מיט אַנדערע אָרגאַניזאַציעס, א. ד. ג.

אינדעם קלאַפּט מען אין טהיר.

דער עולם װערט שטיל.

מען גיט אַ פּאַראָל, און אַ קלײַן מענשיל גיט אַ קום אַרײַן און פיהרט מיט נאָך װעמען דאָרט. מען רוימט זיך עפּיס.

עס װערט װעדער שטיל.

די אָנגעקומענע פערלאָזען באַלד דאָס חדר.

— חברים! — רופט זיך אָב דאָס פּריזיליין, נאָכדעם װי זײ װעגען אַרוים, — װאַרשא איז געװאָרען ערקלערט אין קריעגס־צושטאַנד, דער גענעראַל גובערנאַטאָר האָט געגעבען אַ בעפעהל די װעלנער צו שי־סען, בײַ דער קלענסטער מאַסענפערזאַמלונג!

— חברים! עס לוינט זיך צו אָפּפערן אַ געװיסע צאָהל קרבנות אויף אַזא מאַניפעסטאַציאָן. עס שרײַט אין די גאַסען — האָט זיך אָנגערופען אַ קול פון אַ אָנגעזעהענער פּערזאָן.

— געװיס — האָבען זיך אָבגערופען אַנדערע קולות, װי מען װאָלט מענשען־לעבענס געצײלט װי די אַרבעס...

איך פרעג אין דער שטיל מײַן חבר אברהם'ן, אויב איך מעג מיך אנרופען. אַ פּאָר „גענעראַלען" האָבען מיך שטרענג אָנגעקוקט.

– חברים, זאָג איך, יעדענס מענשענס לעבען איז אַ הייליגטום פאַר זיך בעזונדער, אַ וועלט בעזונדער. מען טאָר ניט שפּיעלען זיך מיט יענעמס לעבען אויף צוועקען, מעג דער צוועק זיין ווי הייליג ער איז. איך האָב נאָר רשות אויף מיין אייגענעם לעבען, און קיינמאָל נישט אויף יענעמס...

מען איז מיך בעפאַלען ווי מיט האָגעל:

– מיר דאַרפען נישט קיין רחמנות.

און אפשר האָבען זיי רעכט.

זיי זענען וועג-ווייזערס, בויערס פון אַ נייער וועלט, און יעדער איז נאָר אַ ציגעל צו בויען די נייע וועלט. איך בין אַ צובראָכענער, אָרימער זינגער, איך זעה אין יעדען מענש, אין יעדען אינדיווידואום אַ בעזונדערע וועלט פאַר זיך אַליין... איך וויל שוין גאָר נישט רעדען.

מיין חבר האָט מיך צוריק אַראָבגעפיהרט.

לאַנג האָב איך מיך גאס אַיין, גאס אויס געדרעהט, פיעל מאָל האָט מען מיך אָבגעשטעלט, מיין פאס בעקוקט, פיעלע פאטרולען האָב איך אויפ'ן וועג בעגעגענט פיהרען מענשען אין צירקעל אַריין. ווי משוגע בין איך אַרומגעלאָפען. דאָך צום סוף זיך צו מיין וואָהנונג דערשלאָגען...

אַז איך בין אַרויף די שוואַרצע, הויכע טרעפ, האָט מיר אַן אָדער צי אין מח, צי אין האַרצען געקלאפּט:

– מאָרגען פאַר'ן פאוויאַק!

ווי אַ מיעדער הונד בין איך אויף מיין בעט געפאַלען, און לאַנג, לאַנג אין דער פינסטערער נאַכט געקוקט. דאַכט זיך איך האָב איבער עפּיס וואָס געקלערט.

נור וואָס — געדענק איך ניט.

מאנטאָג.

די זון האָט אין מײַן פֿענסטער געקוקט — בעגאָסען מײַן אָרים שטיבעל מיט ליכט, און מײַן האַרץ האָט עפּעס ניט ווילענדיג אָנגע־הויבען צו קלאַפּען:

— מענש, שטעה אויף!

און אָנגעצונדען מיט ענערגי האָט עס מיך פֿון טרעפּ געהויבען.

איך בין אין גאַס געקומען. שטיל איז אין גאַס. די געוועלבער זענען צו, די שוי־פֿענסטער פֿערהאַקט. מאַסען מענשען דרעהען זיך איבער די טראָטואַרען, רוהיג, מיט איינגעהאַלטענע טריט, האַנד בײַ האַנד, אַקסעל בײַ אַקסעל. און איין נשמה לעבט אין דער שוואַרצער מאַסע, אַ נשמה פֿון אחדות, פֿון איין טהײַל לעבען...

עס קומט צו געהן אַ מענשעל און וואַרפֿט אַ וואָרט... און ווערט פֿערשוואונדען. מען ווייסט נישט ווען, נישט וואו. און דער עולם איז שוין אַראָב פֿון טראָטואַר, פֿערנומען די גאַס, און מען געהט.

צווײַ הויכע שרעגגעס הײַזער ציהען זיך גאַנץ ווײַט אַוועק און ווערען ערגיץ וואו ווײַט פֿערנעבעלט. און צווישען די שרענגע הײַזער— די מאַסע, אַ ים קעפּ.

און אויף דעם ים קעפּ שווימט, ווי אַ זעגעל בוים, אַ פֿאָהן אַ רויטער, און ווײַזט אַ וועג...

נישט פֿון גאָלד געהעפֿט, נישט רײַך געפּוצט איז דער אַרבײַ־טער פֿאָהן. אין די שוואַרצע נאַכט, אין פֿינסטערען קעלער, האָט די מאַמע — די נויט — דעם פֿאָדעם געשפּינט, די שוועסטער — די סו־כאָטניצע (פֿון דער טאַבאַק פֿאַבריק), האָט די פֿעדעם אויף דער וועב־שטוהל אויפֿגעצויגען. און דער ברודער — דער דלות, האָט דעם פֿאָהן געשפּינט.

אין בלוט זענען די פֿעדים געטונקט געוואָרען; אין בלוט פֿון די הרוגים, פֿון אָרימקייט, פֿון נויטה און דחקות.

פלאטער, אָרימקייט, פלאטער איבער דעם ים קעפּ. און שאַרף, און שטאַרק זאָג דיין וואָרט, וואַרף דיין וואָרט אין מענשענס געזיכטער.

שאַרף און שטאַרק, ווי דיין האַמער, ווי דיין האַנד איז.

און פֿון טויזענדער בריסטען איין געוואַלד, איין געשריי אין איין קול:

און די „שבועה“, ווי גאָט'ס אַ וואָרט, ווי אַ ווינד וואָס אָקאָרשט אַרויסגעלאָזט פֿון אונטער דעם „אוצר הרוחות“ טראָגט זיך אין גאַס. דער "יחיד איז אויס יחיד געוואָרען. יעדער איז געוואָרען אַ חלק אין דעם גרויסען, גרויסען כלל — אין דעם פֿייער פֿון אַחדות — וואָס איין אונגעהייערע, אונבעוואוסטע קראַפֿט האָט דאָס אַלע צוזאַמענגעבונדען.

פֿייער, אָרימקייט, דיין יום־טוב, דיין רויטען יום־טוב — דעם יום־טוב פֿון דיינע הרוגים!

וועלנער קומען אָן.

אַ גאַנצע ראָטע. אַ מינוט האָבען זיי זיך אָבגעשטעלט. אַ מינוט האָט זיך די מאַסע אויך אָבגעשטעלט. באַלד ווי גאָר נישט. איינער איז אַריין אין צווייטען, און עס איז שטיל געוואָרען, זעהר שטיל.

צוויי רוחות האָבען אַ מינוט איינער דעם צווייטען אין פנים געקוקט.

מען האָט נאָך נישט געוואוסט צי האָט זיך שוין אָנגעהויבען... מען האָט נאָך נישט פֿערשטאַנען וואָס דאָס איז. — עפּעס אַ ווינד איז דורך אונזערע קעפּ דורכגעפֿלויגען.

— טראַכ־כ־ך!

דאָ און דאָרט האָבען זיך מענשען איינגעבויגען אין דער מאַסע.
און אין דעם ים קעפּ זענען עפּעס לעבער געוואָרען. טראַכ-כ-כך!
אַ ווינד האָט מײַן קאַפּעליוש אַראָבגעשלעפּט.
מײַן חבר אברהם בײַגט זיך אײַן.
— וואָס איז דיר?
ער ענטפערט מיר נישט.
— זוכסט עפּעס?
זײַנע פּיס גליטשען זיך אונטער איהם.
איך בײַג מיך אַראָב, איך טאַפּ אָן, עפּעס זעהר אַנגענעהמעס
רינט מיר דורך מײַן האַנד.
וואָס איז דעס?
עס איז ווער געפאַלען איבער מיר.
מײַן קאָפּ ליעגט אויף עפּעס זעהר ווייכעס.
עס איז מיר זעהר פינסטער אין די אויגען...

מיטוואָך.

זעהר פריה-מאָרגען.

די וועלט איז נאָך אַיינגעהילט אין האַלבען נעבעל, דאָ און דאָרט קערעווען זיך אַרויס פון וואָלקען הויכע רייהען הייזער — אַ גאַס.

לעער און ליידיג איז די גאַס, קיין מענש, קיין פערד, קיין הונד. נור געדיכטע פאַטרולען זעלנער געפיהרט פון אַ גאָרדאָוואָי שפרייזען דורך די גאַס. און די בעליידיגטע הייזער, טריבע, פערייתומטע. עס דאַכט זיך, אַז די אַיינוואָהנער זענען אין זיי אויסגעשטאָרבען. אין יערען פענסטער אַ מת בעדעקט מיט אַ שוואַרץ ליילעך, און די זעלנער היטען קאַטאַקאָמבען...

לויות ציִהעֶן זיִך איִבּעֶר'ן גאַס, פֿון שפּיִטאל אויפ'ן בית=עולם. די קרבּנות פֿון די מאנטיִגעֶר דעֶמאָנסטראַציאָן. אַ שוואַרצעֶר קאַסטעֶן געֶצויגעֶן פֿון אַ בּלינד פֿעֶרד. אַ קרייז פֿון פּאַרעֶנט, אַ טאַטעֶ אָדעֶר אַ מאַמעֶ נאָכ'ן קאַסטעֶן...

און זיי מיִשעֶן זיִך אוים, די זעֶלנעֶר מיִט די לויות, און די שטאָהלעֶנעֶ קרייזעֶן קוקעֶן אַרוים פֿון די שטאָהלעֶנעֶ זעֶלנעֶרישעֶ פּיקעֶם. און זיי שלעֶפּעֶן זיִך די שוואַרצעֶ קאַסטעֶנס ווי די קויהלעֶן=וועֶגעֶן פֿון דעֶר טאַוועֶראָווע, דורך די אייזעֶן=גאַס...

וועֶר זיִיט איהר יונגעֶ קרבּנות? — האָט מעֶן האָטש אַייעֶרעֶ נעֶ=מעֶן פֿעֶרצייכעֶנט?

מיין חבר אברהם! ליעגט אפשר דיין קעֶרפּעֶר אין איינעֶ פֿון די וועֶגעֶן? — נור איִך האָבּ דעֶם וואָגעֶן ניִשט דעֶרקעֶנט — וויַיל אַלעֶ זעֶנעֶן געֶוועֶן גלייך.

אַ קרייז פֿון פּאַרעֶנט, אַ טאַטעֶ, אַ מאַמעֶ פֿון היִנטעֶן, פֿון בּיידעֶ זייטעֶן מיִט פּאַטרולעֶן זעֶלנעֶר בּעֶגלייט.

שרייבּעֶנדיִג די ווערטעֶר, ליִגט מיין טיִכעֶל פֿאַר מיִר, מיין טיִכעֶל דורכגעֶווייקט אין דיין בּלוט, אין דיין יונגעֶם בּלוט.

אברהם'ס בּלוט, אברהם'ס בּלוט! איִך האָבּ דיִך געֶקאָנט. איִך האָבּ געֶוואוסט דיינעֶ לייִדעֶן, איִך האָבּ אָבּעֶר אויך געֶוואוסט דיין גלויבּעֶן, דיינעֶ שטרעֶבּונגעֶן, נאָך וואָס דו האָסט אַזוי היים געֶקאָכט אין אברהם'ס אָדעֶרן...

אברהם'ס בּלוט. — פֿעֶרגאָסעֶן אויף מאַרשאַלקאָווסקי גאַס אין דעֶם ריִנשטאָק. צו האָט עֶר כאָטש געֶוואוסט, דעֶר סטאָראָזש פֿון מאַר=שאַלקאָווסקי גאַס נומעֶר 153, אַז דאָס בּלוט וואָס עֶר האָט אָבּגעֶ=

וואַשען פֿון די שטיינער און אין זיין שאַף אויסגעשווענקט — איז געווען דיין בלוט — דיין יונגעס, לעבעדיגעס בלוט?!

איך האָב עס געקענט! — — — — — — —

מיט צוויי טעג שפּעטער.

פֿרייטאָג.

איך בין אין גאַס אַרויס. אַ טריט צוויי־דריי פֿאַר מיין טהיר בעגעגענט מיך אַ פּאַטרול. דעם סטראַזשניק — וואָס האָט געפֿיהרט דעם פּאַטרול — האָט אודאי מיין מיינונג נישט געמוזט געפֿעלען. געהט ער צו צו מיר און מען נעהמט מיך אין מיטען אַריין און מען הייסט מיר געהן. געה איך, אַ מינוט בין איך אַ בן יחיד; באַלד געהט דורך אַ צווייטער יוד, און האָט זיך אומגעקוקט הינטער זיך, דער סטראַזשניק האָט עס בעמערקט, געגעבען אַ ווינק צו אַ זעלנער, ער זאָל איהם הייסען מוחל זיין. און מיר געהען שוין געפּאָרט.

— שלום עליכם, אַ יוד.

— עליכם שלום, פּעטער.

— אָבגעדאַווענט, אָנגעביסען און געגאַנגען אין גאַס אַרויס — מוכן ומזומן אַ גראָשען געלד פֿערדינען. דאָס ווייב וואַרט מיט'ן מיטאָג אויף מיר, האָסט דו דיר אַ חתונה, זייער קאָפּ זאָל אַזוי שטעהן צו טאַנצען ווי מיינער שטעהט מיר, יעצט מיט זיי שפּאַצירען צו געהען.

— וואָס קענען מיר טהון?

— אַז מיר זענען אין גלות — לייגט ער צו — אָבער ווי לאַנג קען ער אונז פֿיהרען?

— ווי לאַנג עס וועט איהם געפֿעלען.

נישט לאַנג זענען מיר געווען אַ פּאָר׳ל. מיר דערזעהען אַ דריטען צווישען זיך, געוועזען איז עס אַן אַרבייטער־יונגעל מיט אַ פּעקעל אין דער האַנד.

— שליעדזשאַ מאַם — (איך האָב אַ הערינג) ווייזט דאָס יונגעל דעם סטראַזשניק דעם אויפגעוויקעלטען הערינג, פֿון וועלכען טראָפּען זאַלץ האָבען געריִנען.

— ניטשעוואָ, אידי, אידי!

— מיך האָט די מייסטערין געשיקט נאָך אַ הערינג מיט אַ ברויט — פֿיהרט ער מיך גאָר אין צירקעל (אוטשאַסטאָק) אַריין — זי קעהר אין דערהיים שוין לאַנג וואַרטען. — זאָגט דער יונג צו אונז.

— עס דערוויל דעם הערינג אויף, מען קען דיר נאָך איהם קאָנפֿיסקירען אין צירקעל.

— אודאי וועל איך אַזוי טהון, וואָס דען מיינט איהר — ברעכט דער יונג דעם הערינג אויף צוויי — אפשר ווילט איהר, פֿעטער, פֿער־זוכען? — דערלאַנגט ער די צווייטע העלפֿט מיר מיט מיין שכן.

דער יוד וויל ניט.

— חאַטשעש, בראַט? — ווענדעט ער זיך מיט׳ן האַלבען הערינג צו דעם זעלנער, וואָס געהט נעבען איהם.

— דאַוואי, בראַט! — מאַכט דער זעלנער, און נעהמט דעם הערינג אַריין אין אַרבעל, און זאָגט איהם בעהאַלטענערהייט, ווי ער וואָלט אַ פּאַפּיראָס געראויכערט, שטעהענדיג אויפ׳ן קאַראַאול.

— טי סטאָי! — שרייט דער סטראַזשניק צו אַ דורכפֿאָהרענדע דראָשקע, דער זעלנער האַלט שוין דאָס פֿערד איין.

אַ הויזשראַקענער יונגערמאַנטשיק, עלעגאַנט געקליידעט, קוקט אַרויס פון דראָשקע.

— ווילעזאַי — בעפעהלט דער סטראַזשניק.

— גוואַלד, מיין ווייב געהט מיר צו קינד, איך פאָהר נאָך די היבאַמע, שרייט און בעט זיך דער יונגערמאַנטשיק מיט טרעהרען אין די אויגען.

— ניטשעוואָ, בראַט, ווילעזאַי — בעפעהלט דער סטראַזשניק.

ער איז נעביך אַראָבגעקראָכען פון דראָשקע. אַ ברירה האָט ער געהאַט!

— זי מוז שוין געווינען — קרעכצט דער יונגערמאַנטשיק.

— מזל טוב, אַ בן־זכר — זאָגט דער יוד.

— שטעלט, פעטער, לעקעך און בראָנפען.

יענע לאַכען.

— אַ ... נאָך דעם געלעכטער.

אַזוי שפּאַצירען מיר איבער טוואַרדא גאַס.

און דאָ לויפען מענשען, האַנדלען און וואַנדלען, שאַפען זיך געלד, וועקסלען צו צאָהלען, — אַ פינף זעקלעך מעהל קויפען. אַ פראָווינצער יוד לויפט איינקויפען, און אַהיים כאַפּען זיך, — ווייל די באַהנען וועלען זיך שטעלען.

אַ יודינע מיט עפּעל שטעהט ביי אַ לאַמטערן און פערקויפט עפּעליך חדר־יונגליך.

דעם סטראַזשניק געפעהלט נישט די יודינע, אודאי „אַ אינטעליגענטקע“, אַ „רעוואָלוציאָניסטקע“, אַ קשיא אויף אַ מעשה, אַז מיר זענען געוואָרען איבערגעגעבען אויף דעם סטראַזשניק׳ס פסיכאָלאָגיע.

ער נעמט די יודינע.

— אַ בייזע נאַכט אויף זיין קאָפּ! אַיינגעשלאָסען די קינדערלעך אין דער היים, אַרויסגעלאָפּען אַ פּאָר גראָשען לייזען און אַ ברויטעל קויפען.

— יודען, געוואַלד! וואָס טהוט מען? די קינדער קענען דאָך אין דערהיים פאַר הונגער אויסגעהן.

אַן עצה איז דאָ דערויף? — מיר געהן ווייטער.

— ווי לאַנג קען דער שפּאַציער דויערן?

— עס זאָל זיך כאָטש ענדיגען פאַר דריי, איך האָב מיטאָג פונקט דריי אַ זייגער. מיין ווייב וואָלט מיר דעם טויט געמאַכט, ווען איך וואָלט מיך פערשפּעטיגט. — רופט זיך אָן איינער צווישען אונז.

— איהר וועט עסען מיטאָג, ברוך השם, אָהן דעם ווייב, אין אַן אַנדערע חברותא — איז איהם מבשר בשורה דער יונג פון הערינג.

— אודאי נישט דאָס ערשטע מאָל ביי איהם — טרעפען טהייל אויף דעם יונג — מיטגעמאַכט שוין אַמאָל די חתונה? הע?

— מיטגעמאַכט, וואָס דען?

— נו?

— איהר וועט פערזוכען — וועט איהר געניסען...

ביי ענדע קרולעווסקאַ גאַס האָט דער סטראַזשניק אַ יונגען־מאַנטשיק וואָס האָט געוואָלט פלינק אויף יענער זייט טראָטואַר דורכ־געהן, אָבגעשטעלט.

— שטעה!

— איך האָב אַ פּאַס, — זאָגט דער יונגערמאַנטשיק — און נ״עהמט אַרויס אַ ביכעל פון קעשענע — „חיים גולדמאַכער“.

— ווסיאַ ראַוונאַ — זאָגט דער סטראַזשניק. — אין צירקעל וועט מען זעהען.

און ער געהט שוין צווישען אונז.

— איך האָב איהם אין דר'ערד, איך קום אין צירקעל אַריין, געה איך צו צום קאָמיסאַר, — וועט איהר זעהען, כאַפּט ער די עליה: מיינער אַ גוטער בעקאַנטער, וואַרט, טאָמער טרעף איך דאָ דעם פּאָ-מאָטשניק, אַ רעוויראָווע פון צירקעל אויפ'ן וועג — איך זאָג נור איין וואָרט... זאָגט דער יונגערמאַנטשיק וואָס האָט אַ „פּאַס"

— הערר לעבען! — הויבט זיך אָן צו בעטען ביי'ם „מאַכער" די יודינע, — אַ לעבען אויף אייך, ראַטעוועט אַרויס אַן אומגליקליכע מאַמע, כ'האָב די קינדער אין קעלער איינגעשלאָסען.

— קאָוואַלעווסקי — שטעלט זיך פאָר פאַר איהם דער יונגער-מאַנטשיק, וואָס איז געפאָהרען נאָך דער היבאַמע, — און רוימט איהם עפּעס אַריין אין אויער.

— עס וועט שוין רעכט זיין, שוין רעכט זיין... ווינקט דער יונגערמאַנטשיק וואָס האָט אַ „פּאַס".

— יונגער מענש, אַז איהר זייט שוין יאָ אַזאַ בריה — טאָ לאָז מען זעהען אייערע גבורות — זאָגט צו איהם דער יוד פון מיטאָג, און נעהמט אונז אַלע אַרויס פאַר דריי אַ זייגער, מיר זענען דאָך גאָט די נשמה שולדיג.

— לאָז מיך נור אַ שטיקעל רעוויראָווע הינטער די האַנד אַרונ-טער קריגען — וועלען מיר שוין דערנאָך רעדען.

— אָט געהט, געהט אַ רעוויראָווע שרייט איינער פון די „פּאַר-טיע", דערזעהענדיג אַ רעוויראָווע אויפ'ן טראָטואַר.

דער יונגערמאַן, דער „מאַכער" קוקט לאַנג.

— אַ בּעָקאַנטעָר ? פֿרעָגט מעָן איהם.

— יאָ, אַ בּעָקאַנטעָר, סטעָפאַן מיכאַילאָוויטש.

— פּאָזוואָלטיעָ, פּאָזוואָלטיעָ — שרייַט דעָר יונגעָרמאַן און מאַכט מיט די העָנד — ווי איינעָר וואָס ראַטעָוועָט זיך פֿון וואַסעָר אַרויס.

דעָר רעָוויזאָרוועָ קומט צו.

— גאָספּאָדין סטעָפאַן מיכאַילאָוויטש — שטעָקט דעָר יונגעָר־מאַן צו איהם די האַנד אויס אויף „שלום עליכם", ניעָ אוזנאַלי ?"

— אַ קטאָ טי טאַקאָי ? פֿרעָגט איהם דעָר רעָוויזאָרוועָ.

— יאַ ח־י־י־ם גאָלד־מאַ־כעָר — דריקט אויס דעָר יונגעָרמאַן שאַרף זיין נ־אָמעָן.

— ניעָ זנאַיו, קאַקוי גאָלמאַכעָר — רופֿט זיך אָן דעָר רעָוויזאָרוועָ און וועָנדעָנדיג זיך צום סטראַזשניק, מאַכט עָר אויף זיין לשון: דיעָרזשי, דיעָרזשי!

— נישט דעָרקעָנט — שאָקעָלט דעָר יונגעָרמאַנטשיק מיט'ן קאָפּ, רויט־טויט פֿאַר חרפּה.

— אַז עשו וויל ניט, דעָרקעָנט עָר נישט — זאָגט אַ יוד.

— אין אוטשאַסטאָק — וועָל איך איהם שוין ווייַזעָן — שטאַ־מעָלט דעָר יונגעָרמאַנטשיק, פֿאַר חרפּה.

און אַזוי האָט מעָן אין גאַס שפּאַצירט בּיז עָס האָט זיך געָהאַט אָנגעָזאַמעָלט אַ שטיק 20—30 — האָט מעָן אונז אין צירקעָל אָבּגעָ־פיהרט.

פֿאַר דעָר טהיר פֿון צירקעָל האָט מעָן בּעָגעָגעָנט איניגעָ אַזעָלכעָ „קאָמפּאַניעָס" און מיר האָבּעָן בּעָגריסט איינעָר דעָם צווייטעָן.

אַז מיר זעָנעָן אין פֿאָרעָר־צימעָר פֿון צירקעָל געָשטאַנעָן — האָט

מען געהערט פון אינעווייניג שרעקליכע געוואלטען, געשרייען, אזוי ווי פון אונטער דער רוט.

דער יונג פון הערינג איז צוגעגאנגען צו דעם יודען, וואס האט זיך „דורכאוים" אהיים געאיילט אויף דריי א זייגער צו מיטאג, און קלאפענדיג איהם אין רוקען, מאכט ער אזוי:

— גרייט אייך צו, פעטער, צו די „לאקשען" וואס מען טהיילט דרינגען.

דער יוד איז בלאס-טוידט געווארען.

---

3 א זייגער.

מען זאגט, אז פאליציי האט בעקומען א בעפעהל נישט צו שטערען די מאניפעסטירענדע. די פאטרולען אין גאס ווערען וואס אמאל ווינציגער. וואס אמאל ווייזען זיך מעהר זעלנער צווישען פובליקום.

פון איין גאס צו דער צווייטער ציהען זיך מאניפעסטאציעס מיט רויטע פענער. דער סטראזשניק ביי'ן עק גאס שטעהט, זעהט און גלויבט זיינע אויגען נישט. דאס פובליקום פערלאנגט פון איהם ער זאל דאס היטעל אראבנעהמען, ער טהוט דאס מיט א אידיאטישען שמייכעל אויף די ליפען. טייל פון פובליקום שטעקען איהם די רויטע פאהן אין האנד אריין און נעהמען איהם מיט, פארויס. פנים'ער ווייזען זיך אין די פענסטער, מענשען אויף די באלקאנען, פאכען מיט די ווייסע טיכלעך, א מענש קומט אן געגען דער מאניפעסטאציע:

— בעגריס די פרייהייט!

— עס זאל לעבען די פרייהייט!

א אפיצער אויפ'ן טראמוואר נעהמט אראב דאס היטעל.

— ניעדער מיט דער זעלבסט-הערשונג!

– ניעדער מיט דער זעלבסט־הערשונג – שאקעלט מיט דער אפיצער מיט'ן קאפּ.

אויף א לייטער אין מיטען גאס שטעהט א „בונדיסט" און רעדט צום פאלק:

„מיר געניסען פון דער פרייהייט, בשעת די וואס האבען אונז גע־געבען די פריהייט שמאכטען אין די קערקערס פון פאוויאק אין דעם צעהנטען פאוויליאן"!

– צום פאוויאק! שרייט דאס פובליקום!

– צום פאוויאק!

עס קומט אנצולויפען א קאמיסאר פון א צירקעל, דאס הארץ זיינס קען נישט פערטראגען, וואס עס טהוט זיך אין גאס אב. עס געהען דורך אייניגע זעלנער מיט ביקסען. ער לויפט צו צו די זעלנער און קאמאנדירט:

– שיסען!

– טררארר־כך!!

און עס פאלען צוויי מיידלעך, זייערע האר איינגעטונקט אין בלוט.

דאס פובליקום גיט א רינגעל ארום די זעלנער, מען גיט א חאפּ פון זיי די ביקסען ארויס. דער קאמיסאר אנטלויפט אין א אפענעם טויער, וואס איז געוועזען געגענ־איבער איהם.

דאס פובליקום לויפט נאך. ער האט דאס טהויער פערקלאפּט.

– אויפרייסען! שרייט דאס פובליקום, און הונדערטער הענד געבען זיך א לעהן אן אין טהויער.

– פערברענען דאס הויז מיט איהם אין איינעם! שרייען אנ־דערע.

עָס בּעֲוויַיזט זיךְ אַ אָפּיצעֶר אויף אַ טישׁ.

— „חברים — גיט עֶר אַ געֶשריַי — פעֶרשמוּצט ניט אַייעֶרעֶ העֶנד אין זיַין בּרוּדיג בּלוּט. בּרוּדיג איז זיַין בּלוּט, וואָס האָט נישט פעֶרשטאַנעֶן די פרייַהייט, גיט איהם איבּעֶר אין מייַן האַנד. איך וועֶל איהם משפּט'ן".

— גוּט! שריַיעֶן קולות פוּן פּוּבּליקוּם.

מעֶן ריַיסט אויף דאָס טהוּיעֶר, מעֶן פיהרט אַרוּיס דעֶם קאָמיסאַר. דעֶר אָפּיצעֶר ריַיסט פוּן איהם די שליפּעֶס אַראָבּ עֶמעֶצעֶר פוּן פּוּבּליקוּם חאַפּט אַרוּיס דעֶם קאָמיסאַרס שוועֶרד, אוּן צוּבּרעֶכט איהם אויף שטיקלעֶך, מעֶן גיט איהם אַ נעֶהם אוּן צוויי יוּנגעֶן פיהרעֶן איהם הינטעֶר'ן אָרעֶם אין צירקעֶל אַריַין.

— אַזוֹי ווי עֶר האָט בּיז יעֶצט מיט אַייך געֶטהוּן — אַזוֹי טהוּט מיט איהם איצט.

אַך פּוּבּליקוּם, פּוּבּליקוּם, ווי לייַכטזיניג דוּ בּיזט...

אַך פּוּבּליקוּם, פּוּבּליקוּם, ווי אוּנבּעֶרעֶכעֶנט דוּ בּיזט.

עֶס ווערט שטיל.

פוּן דאָרט קוּמט אָן אַ מאַניפעֶסטאַציעֶ. די מאַניפעֶסטאַציעֶ טרעֶט אָבּ אָן אַ זיַיט, אוּן מאַכט אַ וועֶג פאַר יעֶנעֶר, עֶס ווערט זעֶהר שטיל צווישעֶן עולם. אַלעֶ נעֶהמעֶן די היטלעֶן אַראָבּ. אַלעֶ בּויגעֶן די רויטעֶ פעֶהנעֶר לכבוד יעֶנעֶר מאַניפעֶסטאַציעֶ, וואָס קוּמט אָן צוּ ציהעֶן פוּן מאַרשאַלקאָווסקאַ גאַס.

וואָס איז געֶשעֶהעֶן?

רוּהיג אוּן שטיל געֶהט דוּרךְ די מאַניפעֶסטאַציעֶ דוּרךְ די גאַס. צוויי סטוּדעֶנטעֶן טראָגעֶן אַ טוידטעֶן חבר אויף די אָרעֶמס, פאָרוֹיס

גערעןְ איינִיגעֶ פֿריילַיינס, טראָגענדיג דעָם גע'הרג'טעֶנס מאַנטעֶל אין בלוט אַיינגעֶטונקט...

שטיל איז געוועןְ די מאַניפֿעסטאַציע.

אָהן געזאַנג, אָהן רעדעס...

פֿארנאַכט.

די גאַס איז ווי זי וואָלט עפּיס געוואָרען פֿון גלות אויסגעֶ־לייזט... פֿון אַלעֶ הייזער האָבען זיך טהיר און טהויער געעפֿענט. און חוואַליעס מענשען האָבען זיך פֿון די הייזער אַרויסגעגאָסען. אין גאַס איז היימליך. די גאַס איז פֿרעהליך.

אַלעֶ מיט יום־טוב'דיגעֶ פּנים'ער, רויטעֶ בלומלעך אין די קלאַ־פּעס, פֿריילַיינס מיט רויטעֶ בענדער אויף דער ברוסט, מיט געזאַנג אויף די ליפּען לאָזען זיך פֿון גאַס צו גאַס. איינער קען נישט דעם צווייטען, און איינער בעגריסט דעם צווייטען, מענשען קושען זיך אויף דער גאַס, אונבעקאַנטעֶ מיט אונבעקאַנטעֶ נעהמען זיך אין די אָרעמס, שפּאַצירען אין איינעם, און זינגען אין איינעם איין פֿרייהייטס ליעד. אַ זעלנער מיט אַ ביקס זעהט מען אין גאַס נישט. די איינצעלנעֶ זעלנער וואָס געהען אין גאַס, האָבען זיך אין איינעם אויסגעמישט מיט'ן פּובליקום, דאָרט קושט זיך אַ יונגערמאַן מיט אַ זעלנער, דאָרט חאַפּט דאָס פּובליקום אַ זעלנער אויף די הענד, און טראָגען איהם אין מיטען גאַס.

— בעגריס די פֿרייהייט!

— עס זאָל לעבען די פֿרייהייט!

— הוראַ!

אין די פֿענסטער ווײַזען זיך אילומינאַציעס. פֿון איבער דעכער שיסען אוים ראַקעטען, וועלכע צינדען אַ האַלבען הימעל אונטער. און איבער די גאַסען גיסען זיך חוואַליעס מענשען, איינע אויף די צווייטע, אויף אַלע געזיכטער שטרעבט איין האָפֿנונג און עס גיסט זיך דאָס געזאַנג פֿון טויזענדער מײַלער:

„און ריכטער וועלען, דענסטמאָל, זײַן מיר!“

אַלט און יונג, קינד און קייט, זענען אויף דער גאַס. פֿרײַ און אָפֿען איז אַליץ געוואָרען, עפּיס אַ גרויסער יאָך איז פֿון אַקסעל געפֿאַלען, און דיר דאַכט זיך, אַז די גאַנצע וועלט איז פֿערוואַנדעלט געוואָרען אין אַט יענע וועלט, פֿון וועלכער מיר האָבען זיך אין אונזערע קינדער־יאָהרען צוויי פֿיעל לעגענדען אָנגעהערט — אין די פֿרײַהייטס־וועלט וואָס איז אויף יענער זײַט ים. דאָס פֿאָלק קושט דעם סאָלדאַט, וואָס טרעפֿט אָן אויפ'ן וועג. שטעקט אָן די קעשענעס פֿון דעם סטראַזשניק מיט אַלע גוטע זאַכען. און וואַרעם דריקען איהם יונגע מענשען די האַנד און בעגריסען איהם:

— פֿרײַער בירגער!

פֿערגעסען האָט דאָס פֿאָלק די שׂנאָה פֿון נעכטען, פֿערגעסען אָן די נקמה, וועלכעס זי האָט געשוואוירען בײַ די קברים פֿון די קרבנות. פֿערגעסען האָט דאָס פֿאָלק אָן אַלעס. און איין גרויסע ליעבע האָט אַרומגענומען דעם מענשענס האַרץ. און ברייט און ווײַט האָבען זיך די אָרעמס אויסגעשפּרייט:

— גאָט ווי ברײַט איז דײַן וועלט!

און צו דעם טיראַנישען בעדריקער האָט דאָס פֿאָלק די האַנד אויסגעשטעקט, און הערצליך און ברודערליך זײַן האַנד געדריקט.

— זײַ בעגריסט, דו פֿרײַער בירגער!

און די פֿרײַהײַט האָט זיך אין דער לופֿט געטראָגען, אָנגעפֿילט דעם גאַנצען רוים און ווער עס האָט די לופֿט געשעפּט האָט אין זיך די פֿרײַהײַט געפֿילט:

— זײַ בעגריסט, דו פֿרײַער בירגער!

נאָר דאָרט ווײַט אין עק גאַס צווישען די צוויי הויכע צײַלען הײַזער איז די זון אונטערגעגאַנגען אין אַ רויט געשטאַלט, און אַ נעבעל האָט אײַנגעהילט די גאַס. דער רויטער זון-אונטערגאַנג האָט פֿון דעם נעבעל אַרויסגעקוקט, און דערמאָהנט אָן עפּעס...

עס האָט זיך געדאַכט, אַז דאָרט זענען פֿערגליווערט געוואָרען די שטראָמען בלוט פֿון די טויזענדער יונגע לעבענס וואָס די אײנע מינוט פֿרײַהײַט האָט אָבגעקאָסט, און פֿון דאָרט, פֿון יענער זײַט וועלט ווינקט אַהער צו אונז דאָס בלוט, און גריסט פֿון דערווײַטען:

— זײַ בעגריסט די פֿרײַער בירגער!

— צום פּאַוויאַק! פֿאַר'ן ראָטהויז!

— בעפֿרײַען די אַרעסטירטע!

אַמנעסטיע!

פֿון עק גאַס קומט אָן צו ציהען אַ לאַנגע און אַ ברייטע מאַניפֿעסטאַציע מיט רויטע פֿאָהנער און מיט געזאַנג. פֿאָרויס לויפֿט אַ יונגערמאַן מיט אַ שטעקען אין דער האַנד, און מאַכט עפּעס אַ מיט'ן שטעקען אַהין און אַהער. עס לויפֿט איין יונגערמאַן נאָכ'ן צווייטען, שטעלען אָב וועמען זיי טרעפֿען אויפֿ'ן וועג:

— צום פּאַוויאַק! צום פּאַוויאַק!

פֿאַר'ן פּאַוויאַק זענען שוין געשטאַנען איין דעמאָנסטרירענדע מאַסע נאָך דער צווייטער. יעדע פּאַרטיי מיט איהר פֿאָהן. פֿאַר יעדער

פּאַרטיי־מאַסע איז געשטאַנען אַ רעדנער אויף'ן צווייטענס אַקסעל, און גערעדט פאַר'ן עולם:

...מיר געניסען פון דער פּריַיהייט וואָס זיי האָבען אונז געגעבען, יעצט אין דער מינוט ווען זיי שמאַכטען נאָך אין די פינסטערע קאַמערן פון פּאַוויאַק! ניין! נישט פריהער וועלען מיר אָבטרעטען פון דאַנען ביז זיי וועלען נישט זיין צווישען אונז!...

און וואָס אַמאָל מעהר זענען אָנגעקומען איין הויפען נאָך דעם צווייטען, איין מאַניפעסטאַציע נאָך דער צווייטער און האָבען פאַרנומען די גאַנצע דזיעלנאַ, קאַרמעליצקאַ ביז נאָך לעשנאַ.

די קאַרמעליצקאַ גאַס איז אין איין מינוט געוואָרען בעלויכטען אין איין פלאַם פייער. אין יעדען פענסטער, פאַר יעדע טהיר זענען געווען אַרויסגעשטעלט לייכטענדע לאָמפּען, ברענענדע ליכט און גרויס און קליין, יונג און אַלט האָבען פערוואונדערט געקוקט, וואָס טהוט זיך דאָ אָב.

פאַר'ן פּאַוויאַק, פּנים אין פּנים פון די מאַניפעסטאַנטען זענען געשטאַנען קאָזאַקען אויף די פערד, מיט די ביקסען אין די הענד און האָבען נישט צוגעלאָזט די מאַניפעסטאַנטען צום פּאַוויאַק צו. די מאַניפעסטאַנטען האָבען אויסגעשיקט פון זיך דעלעגירטע— פאָרשטעלען זייערע פערלאַנגען די אָפיצערען פון די קאָזאַקען:

מיר ווילען אונזערע ברידער דאָ צווישען אונז! האָבען די דעלעגירטע געזאָגט צו די אָפיצערען.

— חברים, לאָזען מיר אויפהויבען אונזערע שטימע, לאָזען מיר הויך זינגען אונזערע פּריַיהייטס־ליעד, אַז זיי דאָרט אין די פינסטערע לעכער פון פּאַוויאַק זאָלען אונז דערהערען! זאָלען זיי וויסען, אַז מיר זענען געקומען הינטער די טהויערען פון פּאַוויאַק זיי בע־

פֿרײַען און פֿריהער װעלען מיר נישט זיך ריהרען פֿון אָרט ביז זיי װעלען נישט זײַן צװישען אונז — האָט איינער געשריגען פֿון עולם, רײַטענדיג אויף אַ צװייטענס אַקסעל.

עדות װעלען זײַן די ליכטיגע שטערען...״

און פֿון ערגעץ װאו גאַנץ טיעף, װאו עס מוז זײַן װעדר טונקעל און פֿײַכט האָבען שטימען פֿון ציטערנדיגע ברוסטען אָבגעענטפֿערט, און עס האָט זיך געדאַכט, װי זיי װאָלטען פֿון אַ הוילען פֿאַס אַרויס־געגאַנגען:

„מיר שװערען! מיר שװע־רען!״

דאָס איז געװען די שבועה פֿון זיי דאָרט, פֿון שװאַרצען פֿײַכטען גרויסען פּאַװיאַק...

דער פֿרײַהייטס טאָג איז אין די שטיבער אַרײַנגעדרונגען און אַרויסגערופֿען אויף די גאַס קינד און קייט:

— קומט געניסען פֿון פֿרײַהייטס טאָג!

און פֿערלאָזען האָבען די שטיבער פֿרויען און אַלטע לײַט, מאַמעס האָבען זייערע זויגענדע קינדער אין די אַרעמס גענומען און שװעסטערס האָבען זייערע יונגערע ברידערליך בײַ די הענדלאַך גע־פֿיהרט. מען איז געגאַנגען אין גאַס אַרײַן צו „זעהן״ די פֿרײַהייט.

בעלויכטען איז געװען װאַרשא, און פֿריי האָט זיך געפֿיהלט װאַרשא. דאָ און דאָרט האָבען זיך געזאַנגען געהערט, און דאָ און דאָרט האָבען זיך מענשען מיט װעלנער מיט סטראַזשניקעס געקושט... און די פּאַליעס מענשען האָבען זיך געיאָגט איינער נאָך דער צװייטער און האָבען פֿערנומען דעם גרויסען טעאַטער־פּלאַץ, װאָס איז פֿאַר׳ן ראָטהויז.

פֿול מיט מענשען איז געװען דער פּלאַץ.

איין גרויסע אונגעהייערע שווארצע מאסע. די מאסע האט בעלויכטען פערשידען־קאליבערטע לעמפלעך וואס זענען אנגעבונדען ביי די רויטע פעהנער און אן דעם קייזערס מאנאגראם, וואס איז געהאנגען פאר'ן ראטהויז. פון דעם טעאטער־באלקאן האבען זיך אראבגעגאסען די מוזיק־טענער פון דער „רויטער־פאהן". די טענער זענען געפאלען אין דער מאסע אריין, די מאסע האט זיי צוריק אויפגעהויבען, און עס האט א ווייטער עכא פון טויזענדער קולות ווייט ווייט אבגעקלונגען. דא און דארט האבען זיך געהערט רעדעס פון אגיטאטארען, די בעלי בתים, וואס האבען מיט אמאל זייערע צימערן פערלאזען נאך מאנאטען־לאנגען קריגס־צושטאנד האבען זיך איינגעהארכט מיט נייגעריגקייט צו די רעדעס פון די אראטארען; זיי האבען זיך צוגערירט מיט נייגעריגקייט צו די רויטע פעהנדליך, ווילענדיג וויסען, ווי זעהט דאס אויס, וואס האט נאך נעכטען געשמעקט מיט טוידט און היינט איז עס שוין אזוי אפען... דער עולם האט זיך מעהר געוויילט, קיין שפור פון א רעוואלוציאנערער שטימונג. עפעס איינער איז מיט'ן צווייטען נאהנטער געווארען, חבר געווארען, און אלע האבען זיך דערפיהלט, אז עס איז געשעהן א זאך וואס געהער זיך מיט אלעם אן.

אויפ'ן באלקאן פון ראטהויז האט זיך געוויזען דער פאליצמייסטער, א טהייל פון פובליקום האבען איהם בעגריסט... און ער האט זיך גענייגט... איין רעדנער, א צווייטער, א דריטער רעדנער — האבען פערלאנגט פון איהם אין נאמען פון פאלק, אז ער זאל בעפרייען די פאליטישע ארעסטירטע, מיט וועלכע עס זענען דורך דעם קריגס־צושטאנד פול געווארען אלע טורמעס, אסטראגען, שלעסער און גלאט קאזארמעס. ער האט צוגעזאגט צו בעפרייען, די וועלכע

ער האט אַרעסטירט און זיצען בײַ איהם אין ראטהויז. דער עולם האט פון זיך געמאַכט צווײ רײַהען. דאס הויכע שווערע טהויער פון ראט־הויז האט זיך אויפגעעפענט און עס האט זיך בעוויזען די ערשטע פאליטישע אַרעסטירטע. געווען איז עס אַ הויכע מאגערע פרוי מיט אַ קינד אויף דער האַנד אַרום־געוויקעלט אין אַ אַלטען צוריסענעם טוך. די פרוי האט מען געפיהרט דורך די רײַהען אונטער דער חופה פון אַ רויטען פאהן. די מוזיק פון טהעאטער־באַלקאן האט אַראבגעגאסען זײַן שאהל־מעלאדיע און דאס צעהן־טויזענדע פובליקום האט זי בעגריסט מיט אַ דונערשטאַרקען „הורא"! אַזוי האט מען אַרויסגעלאזט פון ראטהויז אַ צוואנציג, דרײַסיג אַרעסטירטע.

און ווידער אַמאל האט זיך דאס גרויסע שווערע טהויער פון ראטהויז פערקלאַפט מיט זײַן אײַזען־ריגעל פאַר די אינוועניגסטע.

נאר דאס פאלק איז אַלץ ווײַטער געשטאַנען. אויפ'ן באַלקאן ווײַזט זיך ווידער אַמאל דער פאליצמײַסטער מיט אַ ברוסט בעלעגט מיט אָרדענס און נײַגט זיך צום פאלק... זײַן פרוי שיקט צום פאלק דורכ'ן פענסטער מיט דער האַנד קושען אַראב...

און דאס פאלק בעגריסט זײ...

נאר נאך ווײַלט זיך דאס פאלק. נאך איז נישט פערזויערט געוואָרען דער דאַנקבאַרער שמײכעל אויפ'ן בעל הבית געזיכט, וואס דעם פאליצײ־מײַסטערס ערשײַנונג האט אויסגערופען אויף איהם. מיט אַמאל, פלוצלונג, מען ווײסט נישט ווי אַזוי עס איז געוואָרען, אין פובליקום ווײַזען זיך קאזאַקען אויף פערד, דאס פאלק בעגריסט זײ... אַ פרוי שטרעקט איהר האַנד אויס צו אַ קאזאַק.

— זאל זײַן בעגריסט די פרײַהײַט!

מען דריקט זיך... דאַכט זיך מען לויפט...

— וואס איז געשעהן? א גרויזאמער געוואלד ערשרעקט די לופט... א פרויען־געוואלד... קינדער וויינען...

מען האט אנגעהויבען צו לויפען. איין מענש איז איבער'ן צווייטען געלאפען. א נאקעטער שווערד האט א בלישטש געגעבען, עס האט זיך דערהערט א געשריי, און דער געשריי איז אין מיטען פלוצלינג איבגעריסען געווארען... איין מענש איז געפאלען אויפ'ן צווייטען. איינער האט זיך הינטער דעם צווייטענס קערפער בעהאלטען. יעדער איינציגער האט זיין קאפ אין יענעמס קערפער אריינגעשטעקט, מאמעס האבען זייערע קינדער הינטער זיך בעהאלטען, בעשיצענדיג זייערע לעבענס מיט זייער פרויען־קערפער... די קאזאקען האבען זיך מיט די פערד געגעבען אלאז אריוף אויפ'ן פאלק. פערדישע פאדקאוועס האבען אויף פרויען־קעפ, אויף פרויען־בריסטען געטרעטען. די שווערדען זענען געפאלען אויף קעפ, אויף פנים'ער, איבער האלז און נאקען. טהייל האבען בעשיצט זייערע קעפ פאר'ן קאזאקס שווערד מיט די פינגער פון זייערע הענד... נאר די פינגער פון די הענד זענען געפאלען נישט קענענדיג ראטעווען די שארבענס פון די קעפ. טהייל האבען אוים משוגעת זיך אליין אונטער דעם קאזאקס פערד געווארפען, שיצענדיג זיך פון בלאנקען־שווערד וואס האט געלויכטען געגען דאס ליכט פון קייזער'ס מאנאגראם. נאר מערסטען עולם האבען זיך געגעבען א לאז צו דעם סקווער, וואס איז מיט א שווארץ־אייזערנעם צוים ארומגערינגעלט. אזוי האבען זיך מענשענס קערפערס צו שטאהל און אייזען זיך געפרעסט און געשטיקט און פרויען־בריסטען, און קינדער־לייבער זענען אויף די שפיטצען פון דעם אייזען־צוים געבליבען הענגען, בעגיסענדיג דאס קאלטע אייזען מיט דעם ווארמען בלוט פון זייערע יונגע לעבענס...

און גאַנץ לעדיג און וויסט איז שוין געוואָרען פאַר'ן טהעאַטער-פּלאַץ. פון דערווייטענס האָט נאָך אָבגעקלונגען אַן איינזאַמע היסטעריש געוויין פון אַ ענטלאָפענער מוטער, וואָס האָט אירע קינדער דאָ איבערגעלאָזען... איבער דעם ברייטען ווייטען טעאַטער-פּלאַץ זענען געלעגען טוידטע קערפּער, בעשמוצט אין זייער בלוט, האָבען זיך אַרומגעוואַלגערט, איינצעלנע אָבגעהאַקטע מענשליכע גלידער, פרויען-קאָפּעלושען, אויסגעריסענע האָר פון פרויען-קעפּ..

שוואַרץ און פרעמד זענען אַרום דעם ווילדען אונגליקליכען פּלאַץ געשטאַנען די הייזער. דאָס גרויסע טעאַטער מיט זיינע פיעל פינסטערע פענסטער האָט עפּעס אַזוי שרעקליך אויסגעקוקט, ווי דער באָדען פון אַ רוימישען צירק, האָט אויסגעזעהען דער טעאַטער-פּלאַץ, ווי אַ שפּיעל-פּלאַץ, וואו ווילדע הונגעריגע טיגרען ווערען אַרויסגעלאָזען אויף שוואַכע, אונבעוואָפענטע מענשען...

שוואַרץ און פינסטער זענען שוין געווען די גאַסען אין וואַרשא, איבער די שטיינער האָט נאָר אָבגעקלונגען דאָס שווערע געהן פון די געדיכטע פּאַטרולען. טהייל-מאָל האָט פּאַרציטערט די שווערע שטילקייט אַ איינזאַמע סאַלווע, וואָס האָט זיך געהערט פון אַ ווייטער גאַס... טהיר און טהויערען זענען געווען פערהאַקט. נאָר נאָך דאָ און דאָרט האָט געהאנגען פאַר אַ הויז, אַ איינזאַמע אילומינאַציע לעמפּעל, וואָס מען האָט אָנגעצינדען לכבוד די פרייהייט, און וואָס דער סטרוזש האָט עס נישט צייט געהאַט אַרונטער צו חאַפּען, בעפאָר ער האָט דאָס טהויער פערקלאַפּט, פאַר די אַנטלאָפענע וואָס די קאָזאַקען האָבען זיי נאָכגעיאָגט... און ווי פערשעמט, אַ איינזאַמס האָט דאָס לעמפּעל געהאָנגען, ווי אַן אַרויסגעוואָרפענעס אויף דער גאַס...

שוואַרץ און פינסטער איז די נאַכט געווען...

שטום זענען געשטאַנען די הײַזער אײַנגעהילט אין טונקעלהײט
נאָר נאָך האָט די שטילע שוואַרצע נאַכט געשטערט אײַנזאַמע טריט
פון אַ מאַמען אין אַ שוואַרץ טוך געהילט, און אַ מאַמעס אַ קול
האָט אין די פינסטערע נאַכט געװײַנט, לױפענדיג גאַס אױס, גאַס אײַן!

— מײַן קינד! מײַן אָרים קלײַן קינד!

דאָס קלאָגענדע קול פון דער מאַמע איז אין די שוואַרצע נאַכט פערטריקענט געוואָרען, װי אַ שוואַרצער טראָפען, אין אַ שוואַרצען ים...

און װײַט אין גאַס אין דער שוואַרצער נאַכט האָט דער מאַמעס קלאָג-געװײן אָבגעקלינגען:

— וואו איז מײַן קינד? מײַן אָרים קלײַן קינד?

נאָר שטום זענען געשטאַנען די הײַזער, פערקלאַפּט װי אַ טורמע פאַר די בירגער פון דעם ערשטען פרײַהײטס טאָג.

קאנסטיטוציע.

עס איז נאָך געווען נאַכט, נאָר דאָך האָט שוין אַ גרויסער מאָרגען-פלעק פון אַ חשון טאָג בריגזדיג און פרעמד זײַן גרויקײט אויסגעגאָסען אין אַ עק הימעל וואָס האָט זיך געװיזען װײַט אין אַ עק גאַס, צווישען צוויי הויכע צײַלען הײַזער.

די הויכע גאַס הײַזער, אַזוי וי מען װאָלט פּלוצלונג פון זײ די שוואַרצע נאַכט-דעקע אַראָבגענומען זענען ווײַטער געשטאַנען ווי פּרי-הער פערשלאָפען און שטום... אין גאַס איז קײנעם נישט געווען צו זעהען, נאָר פון ערגעץ ווײַט האָט זיך געהערט אַ רעדער-קלאַפּען פון אַ לויה-װאָגען, וואָס איז ערשט דורך די נאַכט אין דער גאַס דורך געפאָהרען.

און די רעדער האָבען אין די שטיינער אָבגעהאַקט ווי אַ שוועדער קוויהלען וואָגען. דעם לויה־וואָגען איינער אַליין, מיט אַמת אין זיך, און מיט איין לעבעדיגען מענש — דעם שמייסער אויף זיך — האָט געשלעפט איין לעבעדיג פערד, וואָס דאַכט זיך אַז קיינער האָט עס אנגעטריבען, נאָר איינס אַליין האָט עס געבלאָנדזשעט גאַס אויס, גאַס איין...

אויפ'ן טראָטואַר, געגענאיבער אַ נאַקעטען בוימער־סקווער איז געלעגען אַ טוידטער קערפער פון אַ געהרג'טען יונגען מענש, האַלב פערנעצט אין דעם בלוט וואָס איז פון זיין אויפגעשפּאַלטענעם קאָפּף געריננען האָט ער יעצט, אין די נאַכט זעהר שוואַרץ אויסגעקוקט...

די טויטע סמאַטע וואָס האָט זיך אויפ'ן טראָטואַר אַרומגעוואַלגערט האָט אַזוי עפּים פערשטומט די גאַס, אַז דער זעלנער מיט די ביקס וואָס איז נישט וויט פון איהר, געשטאַנען איינגעוויקעלט אין זיין פייכטען מאַנטעל — האָט אויך דעם איינדרוק געמאַכט ווי אַ טויטע סמאַטע איינגעוויקעלט אין אַ זעלנערשען מאַנטעל האָט מען אַנידערגעשטעלט נעבען אַ וואַנד, און ווי עפּים אַ שפּילעריי האָבען איהם קינדער אַ ביקס אין אָרעם אַריינגעשטעקט...

אויף זיי ביידע, אויף דעם טויטען קערפער, און אויף דעם זעלנער האָבען די נאַקעטע צווייגען פון די נאַקעטע בוימער אין דעם גאָרטען־סקווער געשאָקעלט אַהין, געשאָקעלט אַהער, געזאָגט... געזאָגט... און געזאָגט, און איין גאָט ווייסט וואָס זיי האָבען געוואָלט...

און ביי דעם אַלעם איז אין גאַס אַזוי שטיל געווען ווי איינס וואָלט מיט דעם צווייטען פרעמד געווען... ווי איינס וואָלט דאָס צווייטע נישט דערקענט...

אַזוי פֿרעמד און אָהנע־ערקענט האָט זיך איבער דעם אַלעם געצויגען אַ גרויע פלאכטע פֿון אַ פֿערנעבעלטען חשון טאָג...

ווייט אין עק גאַס האָט זיך אַ שוואַרץ פֿלעקעל געוויזען וואָס איז וואָס אַמאָל נעהנטער אָנגעקומען! אין דער שטילער גאַס ווי פֿון אַ פֿרעמדער וועלט איז אַ יונגעל אַ גאַזעטען־טרעגער מיט באָרפֿוסדיגע פֿיס און אַ אויפֿגעדעקטען קאָפּ אָנגעקומען צו לויפֿען, אין אָרעם האָט ער געהאַלטען אַ פּאַק מיט „עקסטרעס" אין האַנד אַ ווייס שטיק פּאַפּיער, אַ קול פֿון אַ יונגע ברוסט האָט די שטילע לופֿט פֿון די שטילע גאַס דערציטערט:

„קאָנסטי—טוצ—יאַ!"

ער האָט געגעבען אַ בליק אויף דעם טויטען קערפּער וואָס האָט זיך אויפֿ'ן טראָטואַר אַרום־געוואַלגערט, און פֿלינק געמאַכט פֿיס... פֿון הינטער איהם האָט זיך געהערט זיין קול:

— קאָנסטי—טוצ—יאַ!

פרייז 20 קאָפּ.

אדרעס פֿון פערלאַג „פראָגרעס“:
Книгоиздательство „Прогресъ“,
Я. К. Лидскій, Варшава, Налевки 36.

CENTRAL CIRCULATION AND BOOKSTACKS

The person borrowing this material is responsible for its renewal or return before the **Latest Date** stamped below. **You may be charged a minimum fee of $75.00 for each non-returned or lost item.**

Theft, mutilation, or defacement of library materials can be causes for student disciplinary action. All materials owned by the University of Illinois Library are the property of the State of Illinois and are protected by Article 16B of *Illinois Criminal Law and Procedure*.

TO RENEW, CALL (217) 333-8400.

University of Illinois Library at Urbana-Champaign

FEB 0 ? 2002

When renewing by phone, write new due date below previous due date. L162

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 048923806